

MAKTAB PSIXOLOGINING KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISH JARAYONIDAGI PSIXOLOGIK VAZIFALARI

Jurayeva Dildora Abduvaliyevna

Navoiy viloyati Navoiy shahar 18- maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada maktab psixologining kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonidagi psixologik vazifalari, o‘quvchilarning kasbiy qiziqish va qobiliyatlarini aniqlashdagi o‘rni hamda kasb tanlashga oid psixologik yondashuvlar yoritilgan. Kasb-hunarga yo‘naltirish o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish va kelajak kasbini ongli tanlashiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik-psixologik jarayondir. Maqolada psixologik diagnostika, maslahat, trening va profilaktik ishlarning mazmuni ilmiy asosda tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: kasb-hunarga yo‘naltirish, maktab psixologi, kasbiy qiziqish, qobiliyat, psixologik diagnostika, kasbiy motivatsiya, kasbiy maslahat, o‘quvchi, kasbiy tanlov, psixologik xizmat.

KIRISH

Kasb-hunarga yo‘naltirish ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlariga mos kasb tanlashiga ko‘maklashadi. Ushbu jarayonda maktab psixologi muhim o‘rin egallaydi. Chunki psixolog o‘quvchilarning individual-psixologik xususiyatlarini chuqur o‘rganib, ularning kasbiy o‘zini anglashini rivojlantirishga yordam beradi. Maktab psixologining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari, moyilliklari, intellektual salohiyati va shaxsiy sifatlarini psixodiagnostik metodlar yordamida aniqlashdir. Turli testlar, kuzatuv, suhbat va so‘rovnomalar orqali o‘quvchilarning qaysi kasb yo‘nalishiga ko‘proq moyilligi aniqlanadi. Bu esa ularga o‘z imkoniyatlariga mos kasbni tanlashda muhim yo‘l-yo‘riq beradi. Kasbiy maslahat berish ham maktab psixologining muhim faoliyat yo‘nalishidir. Psixolog o‘quvchilar bilan individual va guruhviy suhbatlar tashkil etib, ularga zamonaviy kasblar, mehnat bozori talablari, kasblarning mazmuni va istiqbollari haqida ilmiy asoslangan ma’lumotlar beradi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning kasb tanlash bilan bog‘liq ikkilanishlari va xavotirlarini bartaraf etishga ko‘maklashadi.

Kasbiy motivatsiyani shakllantirish psixologik xizmatning muhim vazifalaridan biridir. O‘quvchilarda mehnatsevarlik, mas’uliyat, mustaqil qaror qabul qilish, maqsad qo‘yish va o‘z ustida ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali ularning kasbiy faolligi oshiriladi. Psixologik treninglar, motivatsion uchrashuvlar va kasbiy yo‘naltirish mashg‘ulotlari bu borada samarali vosita hisoblanadi. Kasb-hunarga

yo‘naltirish jarayonida ota-onalar bilan hamkorlik alohida ahamiyat kasb etadi. Ba‘zan ota-onalar farzandining qiziqishi va qobiliyatini hisobga olmasdan kasb tanlashga ta’sir ko‘rsatadilar. Psixolog ota-onalar bilan maslahatlar o‘tkazib, farzandning individual imkoniyatlarini inobatga olish zarurligini tushuntiradi hamda kasb tanlashda psixologik tavsiyalar beradi.

Shuningdek, maktab psixologi sinf rahbarlari, fan o‘qituvchilari, oliy va professional ta’lim muassasalari hamda ish beruvchi tashkilotlar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yishi zarur. Kasblar festivali, ochiq eshiklar kuni, kasbiy uchrashuvlar va ekskursiyalar o‘quvchilarning kasblar haqidagi tasavvurini kengaytiradi va ongli kasbiy tanlov qilishga yordam beradi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham kasb-hunarga yo‘naltirish samaradorligini oshiradi. Elektron kasbiy diagnostika, onlayn testlar, virtual kasb tanishtiruvlari va raqamli platformalar orqali o‘quvchilar turli kasblar haqida kengroq ma’lumotga ega bo‘ladilar.

Maktabda tashkil etiladigan samarali o‘quv faoliyati har bir o‘quvchining intellektual salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarda mantiqiy va mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muammolarga ijodiy yondashish, xulosalar chiqarish hamda tanqidiy tafakkur ko‘nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Bunday sifatlarning rivojlanishi nafaqat o‘quv faoliyatidagi muvaffaqiyatni, balki shaxsning kelgusidagi kasbiy va ijtimoiy hayotda o‘z o‘rnini topishini ham ta’minlaydi.

Shu bilan birga, o‘quvchilarda irodaviy fazilatlarni rivojlantirish ham pedagogik jarayonning ustuvor vazifalaridan biridir. Dadillik, qat’iyatlilik, intizomlilik, mas’uliyat, o‘ziga ishonch, sabr-toqat va o‘zini boshqara bilish kabi sifatlar mehnatsevarlikni shakllantirib, shaxsning kasbiy faoliyatida muvaffaqiyat qozonishiga zamin yaratadi. Mazkur fazilatlar o‘quvchilarning qiyinchiliklarni yengib o‘tish, mustaqil qaror qabul qilish va maqsad sari izchil harakat qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim va mas’uliyatli qarorlardan biri hisoblanadi. Shaxsning kelajakdagi hayot sifati, mehnatdan qoniqishi va o‘zini ro‘yobga chiqarishi ko‘p jihatdan tanlagan kasbiga bog‘liq bo‘ladi. Shu sababli yoshlar kasb tanlashda faqatgina zamonaviy yoki ommabop yo‘nalishlarga emas, balki o‘z qiziqishlari, qobiliyatlari, salomatligi va individual imkoniyatlariga ham tayanishlari zarur. Kasbni ongli ravishda tanlash shaxsning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta’minlovchi asosiy omillardan biridir.

Ko‘plab o‘quvchilar ayrim fanlarga bo‘lgan qiziqishini kelajak kasbi bilan bevosita bog‘laydilar. Biroq har qanday kasbni egallash faqat bitta fan bo‘yicha bilim bilan cheklanmaydi. Kasbiy tayyorgarlik keng qamrovli nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, kommunikativ kompetensiyalar hamda kasbiy madaniyatni

shakllantirishni talab etadi. Shu bois o'quvchilarga kasbiy ta'limning mazmuni, bosqichlari va kasblarning haqiqiy talablari haqida batafsil ma'lumot berish maqsadga muvofiqdir.

Kasbga yo'naltirish — bu yoshlarni o'z qobiliyati, qiziqishi, layoqati va mehnat bozori ehtiyojlaridan kelib chiqib ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlaydigan uzluksiz pedagogik-psixologik jarayondir. Mazkur jarayon shaxs manfaatlari bilan jamiyat ehtiyojlarini uyg'unlashtirishga xizmat qiladi hamda mehnat resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida kasbga yo'naltirish ishlari yoshlarning raqobatbardosh mutaxassis bo'lib yetishishida muhim omil hisoblanadi.

Bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim maktablarida amalga oshirilayotgan kasbga yo'naltirish ishlari o'quvchilarning kasbiy o'zligini anglashiga, jamiyatda munosib o'rin egallashiga va kelajak kasbini ongli ravishda tanlashiga xizmat qilmoqda. Bu jarayonda kasblar haqida ma'lumot berish, kasbiy diagnostika, maslahatlar tashkil etish, mehnat bozori bilan tanishtirish va hududlarda talab yuqori bo'lgan kasblarni targ'ib qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, maktab psixologi, sinf rahbari, fan o'qituvchilari va ota-onalarning o'zaro hamkorligi kasbga yo'naltirish ishlarining samaradorligini oshiradi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida faoliyat yuritayotgan pedagog va mutaxassislar nafaqat chuqur bilimga, balki yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga, kasbiy mas'uliyat va pedagogik mahoratga ham ega bo'lishlari zarur. O'quvchilarning fanlarga qiziqishi, kasb tanlash motivatsiyasi va shaxs sifatida shakllanishida o'qituvchining shaxsiy namunasi, kasbiy madaniyati va pedagogik mahorati alohida o'rin tutadi. Pedagogning bilimdonligi, tashabbuskorligi, mehnatsevarligi, fidoyiligi hamda o'quvchilarga nisbatan insonparvar munosabati ta'lim samaradorligini oshiruvchi muhim omillardandir.

Shu sababli pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyasini muntazam rivojlantirish, malakasini oshirish va kasbiy madaniyatini yuksaltirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. O'qituvchilar zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirib borishlari, o'z faoliyatini muntazam tahlil qilishlari, o'z ustida ishlashlari va kasbiy rivojlanishga intilishlari zarur. Ta'lim sifati, avvalo, pedagogning kasbiy tayyorgarligi va mahoratiga bevosita bog'liqdir.

Maktab o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirishning asosiy maqsadi ularda kasbiy bilim, kasbiy motivatsiya, mehnatga ijobiy munosabat, jamoada ishlash, mas'uliyatni his etish hamda ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli moslashish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Mazkur jarayon yoshlarning kelgusida ongli kasb tanlashi va mehnat bozorida o'z o'rnini topishiga xizmat qiladi.

Bugungi kunda har bir insonning kasbiy o'zligini anglashi, o'z qobiliyati va qiziqishlariga mos faoliyat turini tanlashi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Minglab kasblar orasidan to'g'ri tanlov qilish shaxsning kelajakdagi muvaffaqiyati, ijtimoiy faolligi va hayotdan qoniqish darajasini belgilaydi. Agar kasb shaxsning qiziqishi, layoqati va imkoniyatlariga mos ravishda tanlansa, mehnat ijodiy faoliyatga, kasbiy rivojlanish esa shaxsiy kamolot manbaiga aylanadi. Shu bois umumta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish ishlari ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas tarkibiy qismi sifatida izchil va tizimli ravishda amalga oshirilishi zarur.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktab psixologi kasb-hunarga yo'naltirish jarayonining muhim ishtirokchisi hisoblanadi. Psixologik diagnostika, kasbiy maslahat, motivatsiyani rivojlantirish, ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlik hamda zamonaviy psixologik texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning ongli va to'g'ri kasb tanlashiga xizmat qiladi. O'z qobiliyati va qiziqishiga mos kasbni tanlagan yoshlar kelajakda yuqori kasbiy muvaffaqiyatlarga erishib, jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo'shadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Boltaboyev S.A va boshqalar. "Kasb tanlashga yo'llash" ma'ruzalar matni. Toshkent. Nizomiy nomli TDPU 2003
2. Musilmanov N.A, Mullaxmedov R.G "Kasb tanlashga yo'llash" Toshkent 2007
3. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2010
4. Nishonova Z.T. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent, 2020.
5. Shoumarov G'.B. Kasb psixologiyasi. – Toshkent, 2019.
6. John Holland. Making Vocational Choices. – 1997.
7. Donald Super. The Psychology of Careers. – 1957.
8. UNESCO. Strategy for Technical and Vocational Education and Training. – Paris, 2022.
9. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.